

ДИНАМИКА ТРЖИШТА РАДНЕ СНАГЕ У СРБИЈИ**LABOUR MARKET DYNAMICS IN SERBIA****Владимир Ристановић¹,**

Факултет за међународну економију, Београд, Србија

Синиша Барјактаревић²,

Републички секретаријат за јавне политике, Београд, Србија

Сажетак: У овом раду анализираћемо проблем незапослености у Србији кроз динамику тржишта радне снаге. Дугогодишњи проблем незапослености прерастао је у структурну незапосленост, чију природу теоријски концепти нису у могућности да јасно објасне кроз основне макроекономске варијабле – БДП, инфлацију и незапосленост. Отуда, фокус наше анализе биће сагледавање структуре радне снаге на тржишту радне снаге током прве и друге деценије XXI века. Применићемо методологију Међународне организације тржишта рада (ИЛО), користећи њене кључне индикаторе (КИЛМ индикатори) на тржишту радне снаге у Србији, а којима се анализирају различите структуре незапослености, запослености по секторима, продуктивност рада итд. Показаћемо позицију привреде Србије у свету, приказаћемо проблеме незапослености и предложити потенцијална решења.

Кључне речи: (не)запосленост, КИЛМ индикатори, институције тржишта рада

Abstract: In this paper we will analyze unemployment problem in Serbia through dynamics of labour market. Long term problem of unemployment was growth to structural unemployment, which is theoretically unexplainable with basic macroeconomic variables – GDP, inflation and unemployment. Therefore, the focus of our analyze will be structure of labour force in labour market during first and second decade of XXI century. We will use International Labour Organization (ILO) methodology applying the key indicators (KILM) on labour market in Serbia which are used to analyze various structures of unemployment, employment by aggregate sectors, labour productivity etc. We will show international position of Serbian economy, point out problems of unemployment and suggest possible solutions.

Keywords: (un)employment, KILM indicators, labour market institutions

1. УВОД

Када се у литератури анализирају показатељи равнотеже једне економије посматрају се основне макроекономске варијабле – аутпут (БДП), (не)запосленост и инфлација. Из њих се уједно издвајају основни циљеви макроекономије. Идеалну комбинацију могли бисмо приказати кроз ниску (али довољно високу) инфлацију која допушта раст (потенцијалног) аутпута у средњем року, а који ће подстицати раст запослености, тј. смањивати незапосленост. Већ

¹ vristanovic@megatrend.edu.rs

² sinisabarjaktarevic@gmail.com

наслућујемо да се ради о три циља која се тешко могу остварити истовремено (најбољи пример ЕУ). На почетку прве деценије XXI века Еврозона је остваривала ниску, циљану инфлацију (око 2%), висок раст аутопута (просечно годишње око 4%), али високу стопу незапослености (око 9%). Проблем незапослености значајно се продубио током економско-финансијске кризе (данас премашује 10%). Привреда Евроzone је у паду, док додатан притисак на економију испољава дефлација. У Србији је ситуација другачија. До скоро, у 2012. години, српска привреда се суочавала са *стагфлацијом* – пад привредне активности (БДП-а од -1,5 %) прати раст незапослености (30,6%), као и смањење запослености (-0,9%), али и даље висока стопа инфлације (12,2%).

Проблем незапослености је „кост у грлу“ за сваку економију. Сама бројка нам не говори пуно! Заправо, даје нам само информацију о стању ствари, али не и позадину проблема незапослености. Да би дубље анализирали проблем незапослености одлучили смо се да продремо у структуру незапослености и увидимо проблеме са којима се суочава тржиште рада Србије. Таква анализа оставила нам је простор да посматрамо велике серије података које су доступе на сајту Републичког завода за статистику, и да на бази њих идентификујемо проблеме и спознамо потенцијална решења. У помоћ смо позвали методологију Међународне организације тржишта рада³, која је увела кључне индикаторе на тржишту радне снаге (КИЛМ индикатори) 1999. Уведени су са циљем да олакшају анализу кључних елемената тржишта рада у једној земљи, али и за компаративну анализу између земаља.

Уз помоћ ових индикатора бићемо у прилици да комплексније сагледамо тржиште радне снаге у Србији, испитамо структуру (не)запослених, трендове запошљавања, еластичност запослених зарада, образовну структуру (не)запослених, продуктивност рада, сиромаштво и остале битне елементе тржишта рада. Резултате анализе можемо користити за будуће планове унапређења тржишта рада, анализу појединих сегмената тржишта радне снаге по

³ Међународна организација тржишта рада (ИЛО) основана је 1919. године са идејом социјалне правде и мира у свету. То је и разлог зашто је укључена као прва организација унутар Уједињених нација 1946. године. У основи организације стоји једнакост радника, послодаваца и државе (владе), као социјалних партнера чији се ставови огледају у стандардима рада и обликовању политика и социјалних програма. Главни циљ јесте промовисање права на рад, подстицање пристојних могућности запошљавања, побољшање социјалне заштите и јачање дијалога у вези са радом.

категоријама и конципирање активне стратегије запошљавања у будућности.

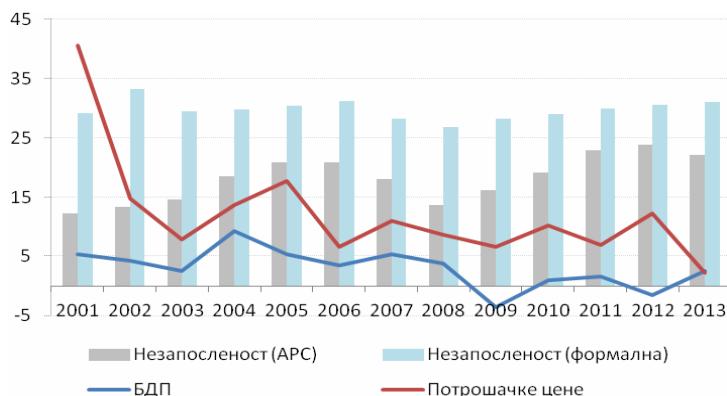
Рад смо концепцијски посматрали кроз неколико целина. На почетку указујемо на проблем незапослености у српској економији. Компаративна анализа омогућиће нам да сагледамо позицију српске економије у светским размерама. У наставку пратимо КИЛМ индикаторе ИЛО-а на тржишту рада у Србији. Напослетку, је закључак иза кога следи Анекс са ИЛО методологијом и вредностима индикатора за Србију.

2. ПРИРОДА И СТРУКТУРА НЕЗАПОСЛЕНОСТИ У СРБИЈИ

Колективно наслеђе довело је српску економију до проблема структурне незапослености. Ниска привредна активност је узрочник дугогодишње високе незапослености, а светска криза је само укључила аларм. Рецесиони ефекти, праћени ниском инфлацијом узрокују пад потенцијалног аутпута и све већи геп актуелне незапослености од природне стопе незапослености. Недовољна мобилност капитала и неактивне институције тржишта рада додатно су погоршавале позиције радне снаге и утицали на појаву структурне незапослености. Таква незапосленост не може се смањити применом конвенцијалних политика – монетарне и фискалне политике, већ специјалним политикама попут политике дохотка и институционалне политике. Зато данас, адекватна подстицајна пореска политика и активна политика запошљавања морају бити главно средство у рукама креатора економске политике ако се жели ниска стопа незапослености. Данас такав проблем видимо у ЕУ.

На почетку процеса транзиције важнији циљ економске политике од незапослености био је успоравање инфлације. Међутим, при ниској инфлацији највише је трпео приватни извозни сектор у условима недовољне сопствене акумулације и неповољних кредитних линија на тржишту. Успоравањем овог дела привреде није се отварао простор да се неефикасан вишак запослених из државног и јавног сектора пребаци у приватан сектор. То је успоравало привредни раст и даље утицало на повећање незапослености.

Графикон 1.: Основне макроекономске варијабле српске економије

Извор: подаци РЗС, прорачуни аутора

Чак и у периодима када је БДП бележио раст долазило је до раста незапослености (графикон 2). Почетком новог миленијума, па све до кризе, привреда Србије је бележила високу просечну годишњу стопу привредног раста од 5,7%, али и поред тога имала високу незапосленост (видети [5], 113). Незапосленост је у периоду 2001-2013. година расла по просечној годишњој стопи од 0,6%, док је запосленост падала неупоредиво брже, по просечној годишњој стопи од 1,9%.

Графикон 2.: БДП и (не)запослености, квартални подаци, 2006-2014

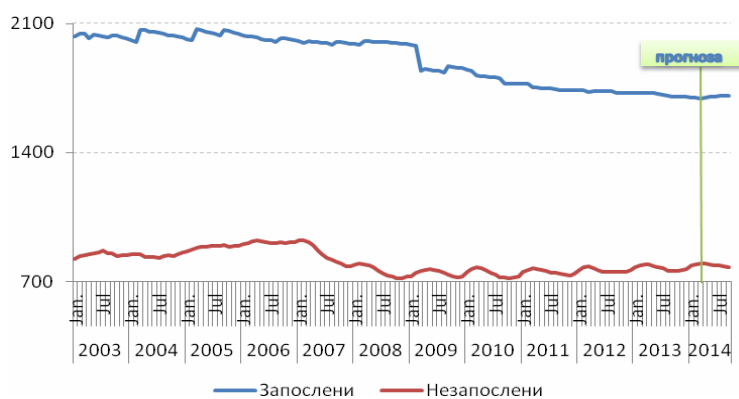
Извор: подаци РЗС, прорачуни аутора

Раст привреде до 2008. године утицао је на благо смањивање незапослености, али је већи недостатак што је стопа запослености и

даље негативна. Негативни ефекти кризе утицали су да незапосленост континуирано расте од 2009. године, чак и када је растао БДП.

Највећи проблем у Србији по питању (не)запослености потиче из процеса трансформације привреде у тржишну економију, реализовану кроз свеобухватну либерализацију и брзу приватизацију, тзв. „шок терапију“. Овај процес у Србији додатно је подржаван малициозним ставовима интересних група, нестручним креаторима економске политике и непотизмом. Затварање бројних предузећа смањило је расположиве производне капацитете и утицало на мање потребе за радном снагом. Успорен је потенцијални раст привреде, па је изостао и актуелни раст привреде а тиме и ангажовање неупослених капацитета. Нема нових производних погона, због макроекономске неизвесности, па ни простора за отварање нових радних места. Настављено је попуњавање неефикасних радних места захваљујући меком буџетском ограничењу, толерисаном од стране државе. На све то треба додати честа политичка превирања, као и последице светске економско-финансијске кризе. Према званичним подацима, број запослених у Србији у периоду 2003-2014. година смањен за око 270 хиљада, а да се број регистровано (формално) незапослених повећао за око 35 хиљада (графикон 3). Дакле, имамо веома неповољан тренд!

Графикон 3.: Број запослених и незапослених у Србији, 2003-2014

Извор: подаци РЗС, прорачуни аутора

Очито је да се Србија суочава са структурном незапосленешћу и да се решења не могу тражити само у расту

привредне активности. Бројни емпиријски радови⁴ показују да у условима кризе теоријски модели који посматрају незапосленост, попут Филипсове криве или Окуновог закона, не одражавају праву слику кретања незапослености у економији. У суштини, сви модели се углавном посматрају укупну незапосленост. Зато смо прибегли анализи динамике тржишта радне снаге, како би боље разумели структуру популације која није запослена и према томе одредили политике незапослености. Такав приступ нам омогућава и анализу карактеристика социо-економске природе.

3. КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА

Подаци ИЛО ([12]) са тржишта радне снаге земаља из окружења⁵, за период 2000-2012 (Анекс 2), показују да Србија заузима неповољну позицију и да се налази на зачељу код многих индикатора. Стопа активности или партиципације радне снаге (КИЛМ 1) је смањена у посматраном периоду и међу најнижима (иза су само Босна и Херцеговина, Хрватска и Молдавија). Стопа запослености (КИЛМ 2) је смањена, што је тренд и у осталим економијама због негативних ефеката кризе. Једино Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарска и Мађарска бележе раст стопе запослености. По степену samozапослених радника (КИЛМ 3) Србија се налази у средини и бележи благи пораст у посматраном периоду. У Србији, као и већини земаља (сем Албаније, Молдавије и Грузије) висок је проценат запослених у секундарном сектору (КИЛМ 4). Процент административних радника (КИЛМ 5) је у средини без промене (6%). Далеко веће учешће имају Хрватска, Мађарска, Црна Гора или Словенија. Радно време (КИЛМ 7) се поштује у високом проценту, као и код осталих земаља.

Највећи проблем за привреду Србије представља стопа незапослености. Високу стопу незапослености (КИЛМ 9), поред Србије, имају и остале бивше републике СФРЈ изузев Словеније, и

⁴ Погледати више у: World Economic Outlook, International Monetary Fund 2009 and 2010; Euro Area Labour Markets and The Crisis, Occasional Paper 138, 2012, European Central Bank; Thomas Boulton (2010) Test of the Okuns Law for the 10 Eastern European Countries, London Metropolitan Business School; Popović, G and Popović, J (2010) Inflation And Unemployment In The EU: Comparative Analysis Of Phillips Regularity; Furuoka, Fumitaka, (2007) "Does the "Phillips Curve" Really Exist? New Empirical Evidence from Malaysia" Economics Bulletin, Vol. 5, No. 16 pp. 1-14; Mazuder, S (2011) In Search of an International Phillips Curve, Wake Forest University; итд.

⁵ У питању су: Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарска, Хрватска, Грузија, Мађарска, Македонија, Молдавија, Црна Гора, Румунија, Србија и Турска.

делом Хрватске. Стопа незапослености младих (КИЛМ 10) је такође висока, уз проблем што се додатно повећала у посматраном периоду. Највећа је у Босни и Херцеговини, Македонији и Србији. Слична ситуација је код дугорочне незаспослености (КИЛМ 11). Према стопи неактивности (КИЛМ 13) Србија не одступа од осталих земаља. Проблем представља забележени раст неактивног становништва. Стопа неписмености у Србији је ниска. Највећу неписменост (КИЛМ 14) у посматраном периоду бележила је Турска, далеко изнад осталих земаља (0,3%-3,9%). Највећи раст реалних зарада (КИЛМ 16) забележен је у Грузији, Црној Гори и Србији. Зараде су расле брже од раста продуктивности (КИЛМ 17), који је забележен код свих земаља у посматраном периоду, што је повећало јединичне трошкове рада и смањило конкурентност тих земаља. Раст продуктивности у Србији, као и већини других земаља, резултат је смањења запослености. Гини индекс (КИЛМ 18) показује да Србија има најмању неједнакост у расподели прихода целе популације.

4. АНАЛИЗА ТРЖИШТА РАДА У СРБИЈИ

Први корак у анализи тржишта рада је одређивање положаја радне снаге на тржишту рада. Положај радне снаге испитаћемо уз помоћ ИЛО методологије, кроз призму КИЛМ индикатора. Они су дизајнирани тако да омогућавају једноставну употребу и праћење трендова запошљавања. Тако се прикупља велики број информација о индикаторима тржишта рада и омогућава већи степен доступности података са тржишта рада. Њихова велика предност огледа се и у могућој комбинацији, у зависности од потреба анализе. Њима се постиже и један од основних циљева сваке економије, а то је запошљавање и развој људских ресурса ([4]).

Бокс1: ИЛО КИЛМ индикатори тржишта радне снаге (видети Анекс 1)

КИЛМ 1 Стопа активности

КИЛМ 2 Стопа запослености

КИЛМ 3 Статус запослености

КИЛМ 4 Запосленост по сектору

КИЛМ 5 Запосленост по занимањима

КИЛМ 6 Радници са непуним радним временом

КИЛМ 7 Радни сати

КИЛМ 8 Запосленост у сивој економији

КИЛМ 9 Незапосленост

КИЛМ 10 Незапосленост младих

КИЛМ 11 Дугорочна незапосленост

КИЛМ 12 Временски недовољна запосленост

КИЛМ 13 Неактивност

КИЛМ 14 Школска спрема и неписменост

КИЛМ 15 Неусклађеност вештина

КИЛМ 16 Плате и трошкови зарада

КИЛМ 17 Продуктивност рада

КИЛМ 18 Сиромаштво, дистрибуција дохотка и сиромашни

Сваки од ових индикатора односи се на одређени сегмент у структури радне снаге на тржишту рада и самим тим указује на проблем. Највећа предност модела које користи ИЛО омогућавају различито комбиновање појединих индикатора. Такви модели дају јаснију слику о стварној структури радне снаге. Расположиви подаци РЗС, за период 2001-2013, омогућили су нам да испратимо 14 од укупно 18 КИЛМ индикатора. За два индикатора (КИЛМ 12 и КИЛМ 15) нисмо пронашли податке у домаћој статистици, док смо два последња индикатора (КИЛМ 17 и КИЛМ 18) израчунали по важећим формулама, уз модификације које значајно не одступају од ИЛО методологије.

Стопа активности је смањена (подједнако код мушкараца и жена – Анекс 1 КИЛМ 1) док је, поред растућег БДП-а у првим годинама XXI века, повећан број неактивног становништва. Пад БДП-а у наредним годинама утицао је на раст стопе запослености. Другим речима, 2000. године половина укупног становништва је била запослена, док је то у 2013. било свега 37,7% (нешто више код мушкараца него код жена – Анекс 1 КИЛМ 2). Очигледно, недостајала је способност да се обезбеди запошљавање у економији. На то указује податак о веома великом броју неактивног становништва у Србији – готово 50% популације не ради нити тражи

посао (Анекс 1 КИЛМ 13). Заправо, не представљају део радне снаге и као такви велики су проблем за економију и остали део привреде. Налазе се у потрошњи, а не приходују!

Учешће запослених према статусу је мање-више непромењено. Смањење укупне запослености повезано је са падом учешћа категорије запослених радника. Укупна запосленост смањена је за 21% у 2013. години, у поређењу са 2004, а посматрано по статусу запослених бележено је смањење samozапослених за 13%, запослених радника за 24% и помажућих чланова домаћинства за 13% (Анекс 1 КИЛМ 3).

Ако запосленост посматрано по секторима привреде (Анекс 1 КИЛМ 4) у периоду 2008-2013. година видимо да је удео запослености у терцијарном сектору бележио раст и то са 48,7% на 52,9%, а како је удео у секундарном сектору остао непромењен (на 25%), смањен је удео запослености у примарном сектору (са 26,3% на 22,2%). Велики пад БДП-а у 2009. години, као и касније ниске стопе раста, одразили су се на смањење укупне запослености, па и радника са непуним радним временом (Анекс 1 КИЛМ 6). У кризним условима управо радници са непуним радним временом први остају без посла, без свих повластица запослених са пуним радним временом ([9], [10]). Ови трендови одражавају недовољну флексибилност тржишта рада у односу на промене радних организација у индустрији и раст сектора услуга. Уз то, преко 2/3 запослених ради пуно радно време, док више од пуног радног времена на послу проводи 85-90% запослених (Анекс 1 КИЛМ 7). Просечан број радних сати једног радника за годину дана се смањује, а креће се између 1950 и 2100 часова рада.

Узроке високе незапослености у нашој привреди можемо посматрати и кроз образовну структуру запослених лица. Наиме, постојеће квалификације запослених радника и њихове вештине, па и незапослених у евиденцији, не одговарају потребама привреде. Највећи проблем представља смањење учешћа у занимањима инжењера, пољопривредника и занатлија. Са друге стране, забрињава раст учешћа административних радника и благи раст у сектору услуга. У посматраном периоду двоструко је повећано (иако ниско) учешће војних занимања (Анекс 1 КИЛМ 5).

Овако неповољан тренд запослености прати веома висока незапосленост, а и проблем представља тренд даљег раста. Уочавамо, чак, и раст незапослености у годинама када је привреда бележила високе стопе раста. Једино се током 2007. и 2008. године бележи смањење стопе незапослености (Анекс 1 КИЛМ 9). Поред великог проблема незапослености повољан тренд показује стопа

незапослености младих, мада је и даље висока (Анекс 1 КИЛМ 10). То нам истовремено говори да се незапосленост у већој мери односи на старије популације и на раније запослене раднике који су остали без посла у условима трансформације и/или гашења бројних предузећа, или оних који су били упуслени на привременим пословима. Високо је учешће незапослених од годину и више дана (Анекс 1 КИЛМ 11). Овде се враћамо на проблем незапослености као структурни проблем. Губитак послова и немогућност налажења новог запослења последица је неодговарајуће структуре запослених (квалификације) и привредних или производних захтева (вештине). Упошљавају се углавном људи који већ раде, а веома мали број људи из континента дугорочно незапослених. Очигледно је да при оваквим околностима постоји проблем недовољне искоришћености радне снаге. Велики број радника који се воде као незапослени раде у неформалном сектору, тако да је већ дуже времена удео запослених који раде у том сектору (сивој економији) веома висок, уз тренд благог смањења (Анекс 1 КИЛМ 8).

Када посматрамо образовну структуру активног становништва (запослених и незапослених) видимо да је доминантна средња стручна спрема. Смањује се број особа без основне школе и са непотпуном основном школом, док је повећано учешће особа са високим образовањем. И поред растућег тренда високо-образованих највећи проблем данас представља неадекватна потреба за одговарајућим звањима и врстом свршених студија, те не изненађује велики број високо-образованих без посла (Анекс 1 КИЛМ 14). Другим речима, неусклађеност вештина је показатељ степена поклапања тражених вештина и занимања са оним што радна снага има да понуди, а неефикасна употреба радне снаге додатно успорава целу привреду.

Један од најважнијих аспеката тржишта рада јесу зараде запослених, не само са становишта висине животног стандарда, већ и услова живота и рада запослених. Почетком 2000-их нагло подизање животног стандарда, услед раста зарада у националној валути и фиксираног курса евра, испоставља се било је привидно или нереално. Животни стандард становништва опада додатно под притисцима светске кризе (Анекс 1 КИЛМ 16). Истовремено, оптерећење послодаваца доприносима остаје и даље високо, што делимично утиче на смањивање расположивих капацитета, повећавање незапослености и већи обим неформалног (сивог) тржишта. Послодавци повећавају обим посла са мањим бројем радника у жељи, не толикој да повећају продуктивност рада, колико да смање трошкове пословања. Продуктивност је у првој деценији

XXI века повећана захваљујући не толико расту БДП-а колико смањењу запослености (Анекс 1 КИЛМ 17). Заправо, у ситуацији смо у којој је запосленост брже опадала него БДП. Истовремено, преговарачка позиција радника је смањена, услед високе незапослености, што је покатакд праћено и злоупотребама послодаваца важећег закона о раду који у недовољној мери штити права радника. Недостају институције тржишта рада које постоје да би пратиле поштовање важеће регулативе. Дакле, говоримо о привидно ефикасној запослености или, другим речима, неефикасној радној снази.

Уз високу незапосленост често се поставља питање сиромаштва и квалитета живота нације. Зато је данас питање сиромаштва актуелизовано. Са аспекта прихода код нас нема расположивих података у серијама, сем за поједине године. Очигледно је да ту постоје значајне разлике између запослених на шта указује Гини индекс за 2012. годину од 0,38 (према подацима РЗС-а). Једино расположиве серије имамо за остварену потрошњу. Посматрано према употребним средствима или потрошњи у српској економији Гини индекс је низак и благо се смањује. То нам говори да се смањује неједнакост у потрошњи у посматраном периоду (Анекс 1 КИЛМ 18), али не даје јасну слику по питању сиромаштва. Низак Гини индекс код потрошње указује на релативно ниску неједнакост у потрошњи, али је она резултат ниског животног стандарда (ниских реалних зарада) и уједначене склоности ка потрошњи становника (углавном егзистенцијалних производа и комуналних услуга). Ниска и уједначена потрошња карактеристична је за економије које немају средњу класу.

5. ЗАКЉУЧАК

Анализом смо успели да укажемо на проблеме тржишта радне снаге у Србији. У посматраном периоду (2000-2013) уочили смо **да је:** повећан број неактивног становништва (око 50% не тражи посао); смањен број запослених (са 50% на 37,7%) – самозапослених за 13%, запослених радника за 24% и помоћних чланова домаћинства за 13%; повећан удео запослених у терцијарном сектору (на уштрб примарног сектора); повећан број радника са непуним радним временом; велики проценат радника провео више од 40 часова недељно на радном месту (ефикасно или не); повећана незапосленост, али смањена незапослености младих (уз и даље висок проценат), уз висок проценат незапослених од годину и више дана; иако висок, смањен удео запослених у неформалном сектору;

највише запослених и незапослених са средњом стручном спремом; бруто и нето зарада у складу са кретањем привредне активности, продуктивност расла захваљујући бржем паду запослености од пада БДП-а; смањена неједнакост у потрошњи (сличне склоности потрошњи и низак животни стандард).

Недовољна мобилност капитала и неактивна политика институција тржишта рада, уз ригидна законодавна решења, само додатно погоршавају стање на тржишту радне снаге. Адекватна подстицајна **пореска** политика треба да буде главно средство у рукама креатора економске политике, уз активне мере на тржишту рада [1]. Уз то, образовни систем и креирање кадрова треба да прати привредну структуру.

Структурна незапосленост, која погођа различите категорије радне снаге јавља се као последица дугогодишњих ниских стопа привредног раста, а данас и спорог опоравка од кризе. У таквим околностима поред конвенцијалних политика (монетарне и фискалне политике) користе се специфичне политике (политика дохотка и институционалне политике). Политика дохотка треба да омогући већу мобилност радне снаге и флексибилност плата, док институционална политика има за задатак да унапреди и побољша услове рада институција на тржишту рада.

Нови Закон о раду, који се планира за средину јула месеца текуће године, може бити и најбољи али ако не буде праћен активном подстицајном политиком и ако његова примена не буде ваљана, проблеми на тржишту рада неће бити решени. Такође, контролна улога државе је неизоставан елемент у борби против незапослености, и мора бити праћена строгим законодавним прописима. Циљ свих мера треба да се огледа у већој ефикасности државе по питању обезбеђивања запошљавања у привреди.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bonoli, Ђ (2011) *Социјалне реформе и социјални развој Србије*, Социјалне реформе – Садржај и резултати, ФПН Београд, 147-169
2. *Euro Area Labour Markets and The Crisis*, Occasional Paper 138, 2012, European Central Bank;
3. Furuoka, Fumitaka, (2007) "Does the "Phillips Curve" Really Exist? New Empirical Evidence from Malaysia" *Economics Bulletin*, Vol. 5, No. 16 pp. 1-14;
4. *Labour market dynamics in Ethiopia*, Ministry of Labour and Social Affairs, Ethiopia, April 2013
5. Лакићевић, М (2011) *Социјалне реформе и социјални развој Србије*, Социјалне реформе – Садржај и резултати, ФПН Београд, 107-2127
6. Mazuder, S (2011) *In Search of an International Phillips Curve*, Wake Forest University
7. Поповић, Г и Поповић, Ј (2010) *Inflation And Unemployment In The EU: Comparative Analysis Of Phillips Regularity*;
8. Thomas Boulton (2010) *Test of the Okuns Law for the 10 Eastern European Countries*, London Metropolitan Business School;
9. World Economic Outlook, International Monetary Fund 2009;
10. World Economic Outlook, International Monetary Fund 2010;
11. www.ilo.org
12. www.rzs.rs

АНЕКС 1 (прорачуни аутора, према подацима из Анкете о радној снази РЗС)

КИЈМ 1 Стопа АКТИВНОСТИ

Стопа активности или стопа партиципације радне снаге показује степен активности радне снаге на тржишту рада. Показатељ је релативне величине доступне радне снаге која може да се укључи у производњу добара и услуга. Посматрана према полу и годинама даје профил дистрибуције економски активне популације у земљи. Израчунава се као однос активног становништва и укупног становништва радног узраста (15+ година), а изражава у процентима.

	2000	2005	2010	2013
Укупно	57,0	53,5	46,9	48,4
Мушкарци	65,8	63,0	55,5	57,1
Жене	48,9	44,6	39,0	40,4

Извор: Подаци АРС, прорачуни аутора

КИЈМ 2 Стопа ЗАПОСЛЕНОСТИ

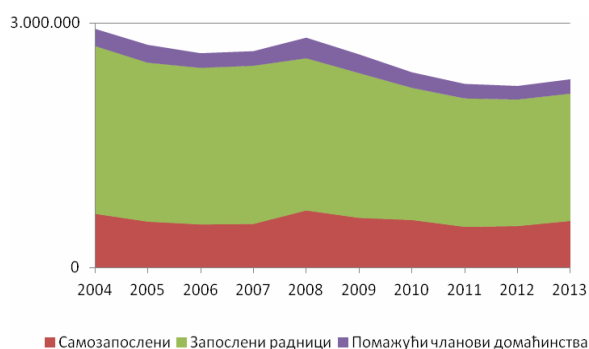
Индикатор стопе запослености је показатељ способности економије да обезбеди запошљавање у економији, а за многе земље (земље у развоју и неразвијене земље) даје јаснију слику него стопа незапослености. Подела према полу даје информације о разликама у половима на активном тржишту рада у одређеној земљи. Израчунава се као однос запосленог становништва и укупног становништва радног узраста (15+ година), а изражава у процентима.

	2000	2005	2010	2013
Укупно	50,1	42,3	37,9	37,7
Мушкарци	59,1	52,4	45,3	45,2
Жене	41,8	32,9	31,1	30,8

Извор: Подаци АРС, прорачуни аутора

КИЈМ 3 СТАТУС ЗАПОСЛЕНОСТИ

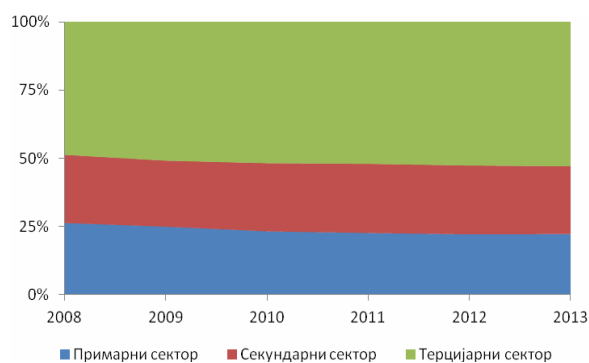
Статус запослености је показатељ динамике тржишта рада и нивоа развијености земаља. Разликује две важне и корисне категорије (1) запослени радници који примају плату и (2) samozапослени: (а) предузетници, (б) радници који раде за свој рачун, (ц) чланови корпоративне производње и (д) помажући чланови домаћинства. На домаћем тржишту радне снаге имамо (1) samozапослене, (2) запослене раднике и (3) помажуће чланове домаћинства. Израчунава се као однос сваке ове категорије према укупној запослености.

Извор: Подаци АРС, прорачуни аутора

КИЈМ 4 ЗАПОСЛЕНОСТ ПО СЕКТОРУ

Запосленост по сектору је показатељ запосленост кроз три сектора привреде – пољопривреду, индустрију и услуге – и важан фактор у анализи продуктивности рада. Показује раст запослености и истиче разлике између развијених земаља и земаља у развоју. Израчунава се као проценат у односу на укупну запосленост.

Извор: Подаци АРС, прорачуни аутора

КИЈМ 5 ЗАПОСЛЕНОСТ ПО ЗАНИМАЊИМА

Запосленост по занимањима је показатељ са широком применом. Постоји велико интересовање за овај индикатор и могуће га је користити: 1) у анализи разлика у дистрибуцији зарада и примања у времену и између група – нпр. мушкараца и жена, 2) у анализи баланса понуде и тражње на различитим тржиштима рада, 3) као основу за формулацију и имплементацију економских и социјалних политика, 4) за планирање едукације радне снаге и тренинга занатских (стручних) кадрова, 5) за планирање и доношење одлука у вези кадрoвске политике и б) за праћење услова рада.

Удео запослених лица по занимањима, 15+, %	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Руководиоци, функционери и законодавци	5,3	5,4	5,2	5,2	5,4	3,5
Стручњаци и уметници	10,2	11,2	11,6	11,3	10,8	12,3
Инжењери, стручни сарадници и техничари	13,2	13,9	14,6	14,4	14,3	12,3
Административни службеници	5,9	6,0	6,2	6,4	7,1	7,2
Услужна и трговачка занимања	13,3	13,4	13,8	13,3	13,5	15,3
Пољопривредници, шумари, рибари и сродни	22,2	21,3	19,3	18,9	19,5	19,7
Занатлије и сродни	13,8	12,9	12,8	12,8	12,5	12,3
Руковаоци машинама и постројењима, монтери и возачи	7,1	7,3	7,7	8,3	8,5	8,6
Једноставна занимања	8,7	8,3	8,4	8,8	7,9	8,3
Војна занимања	0,3	0,2	0,4	0,6	0,6	0,6

Извор: Подаци АРС, прорачуни аутора

КИЈМ 6 Радници са непуним радним временом

Радници са непуним радним временом је показатељ флексибилности тржишта рада у односу на промене радних организација у индустрији и сектору услуга. Фокусиран је на појединце (мушкарце и жене) чије је радно време мање од пуног радног времена, и изражава се у односу на укупну запосленост. Не постоји договорена међународна дефиниција минималног броја радних сати у недељи која би представљала пуно радно време. Вредност се узима од земље до земље или преко посебних предвиђања.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Удео запослених са скраћеним радним временом, старости 15+, у %	10,4	9,2	9,1	8,6	8,1	11,0

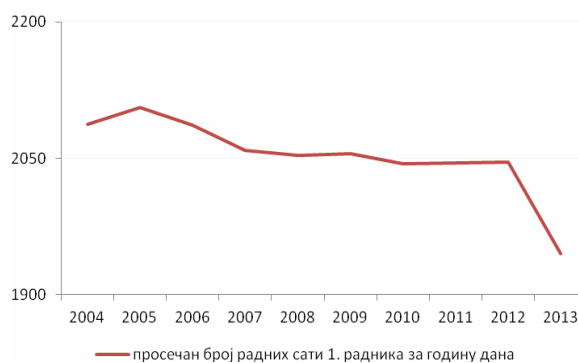
Извор: Подаци АРС, прорачуни аутора

КИЈМ 7 Радни сати

Радни сати су показатељ услова рада и живота запослених, као и економског развоја привреде. Показује колико времена запослени посвећују радним активностима. Прва мера се односи на то колико сати запослени (мушкарци и жене) раде недељно (7а). Подаци се још деле према полу, старосној групи (укупно, млади, одрасли) и статусу запослености (укупно, плаћени и samozапослени). Друга мера је просечан број радних сати по особи у једној години (7б).

Табела.: Запослена лица према часовима рада у уобичајеној седмици

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
40-49	65,7	65,2	68,4	67,9	66,6	67,9	69,9	72,0	71,1	68,9
40+	87,4	87,9	89,2	88,4	86,1	86,7	87,1	88,5	88,9	84,7

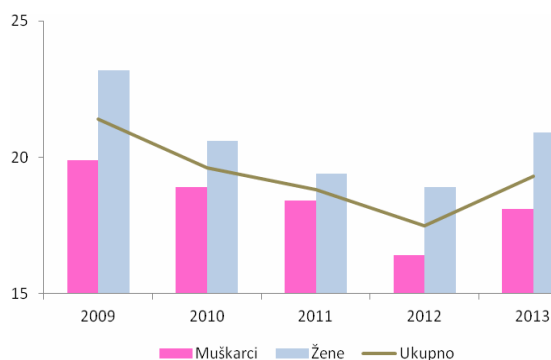

Извор: Подаци АРС, прорачуни аутора

КИЈМ 8 Запосленост у сивој економији

Запосленост у сивој економији је показатељ броја особа које раде у неформалној економији дајући бољу слику о томе какве мере и политике је потребно усвојити да би се тај број смањило. Идентификује недостатак легалности, лоше услове рада, недостатак система социјалне заштите, учесталост несрећа и болести повезаних

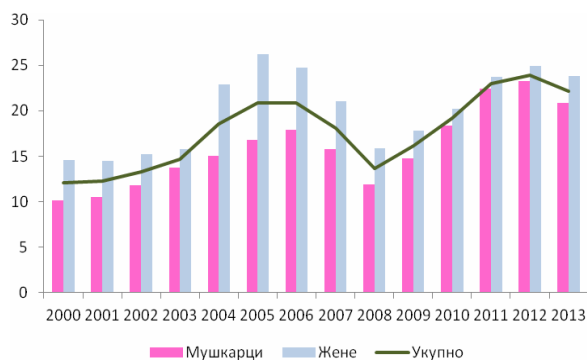
са радом и слично. Израчунава се као однос неформалног броја запослених у укупном броју запослених.

Извор: Подаци АРС, прорачуни аутора

КИЛМ 9 НЕЗАПОСЛЕНОСТ

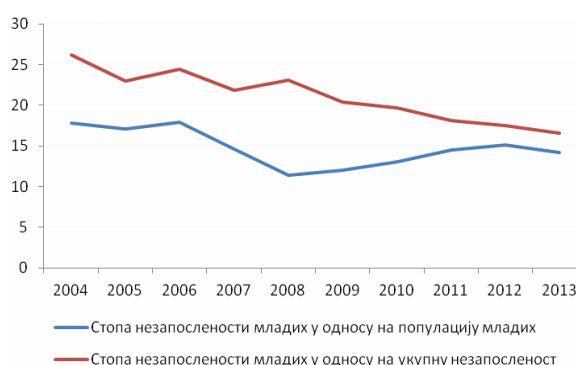
Незапосленост је показатељ мере тржишта рада. Стопа незапослености даје размену радне снаге која нема посао и активно тражи посао. Незапослени су све особе које имају година у наведеном опсегу, и током референтног периода нису имали посао, доступни су за посао и траже посао. Израчунава се као однос броја незапослених од укупног броја од укупног становништва радног узраста.

Извор: Подаци АРС, прорачуни аутора

КИЛМ 10 НЕЗАПОСЛЕНОСТ МЛАДИХ

Незапосленост младих је показатељ који представља незапосленост младих кроз стопу незапослености младих. У сврху овог индикатора, термин млади покрива особе старе између 15 и 24 године. Израчунава се као однос незапослених узраста 15-24 године у укупној незапослености и у радно способном контингенту од 15-24 године.

Извор: Подаци АРС, прорачуни аутора

КИЛМ 11 ДУГОРОЧНА НЕЗАПОСЛЕНОСТ

Дугорочна незапосленост је показатељ дугорочне незапослености и то незапослености преко године дана. Односи се на више категорија дужине незапослености, као и на незапосленост по половима. Израчунава се као однос незапослених у односу на активно становништво и укупно незапослене.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Незапослени годину дана или више, проценат активног становништва	16,5	16,8	14,6	9,7	10,5	13,3	16,9	18,7	16,8
Незапослени годину дана или више, проценат укупне незапослености	79,1	80,6	80,8	71,2	65,0	69,1	73,7	78,0	76,0
мушкарци	45,5	46,7	48,6	48,1	50,7	53,6	55,5	55,2	53,1
жене	54,5	53,3	51,4	51,9	49,3	46,5	44,4	44,7	46,9

Извор: Подаци АРС, прорачуни аутора

КИЛМ 12 ВРЕМЕНСКИ НЕДОВОЉНА ЗАПОСЛЕНОСТ

Временски недовољна запосленост је показатељ недовољне искоришћености радне снаге. Процењује обим људских ресурса који могу да се користе у процесу производње једне земље. Обезбеђује корисне информације за планирање и евалуацију запослености, социјална давања и социјалне програме. Укључује све особе које су запослене чији радни сати нису довољни у односу на алтернативно место запослења где је особа вољна и у могућности да буде ангажована. Израчунава се као однос временски недовољне запослености и радне снаге или укупне запослености. *У Србији нема података за овај индикатор.*

КИЛМ 13 НЕАКТИВНОСТ

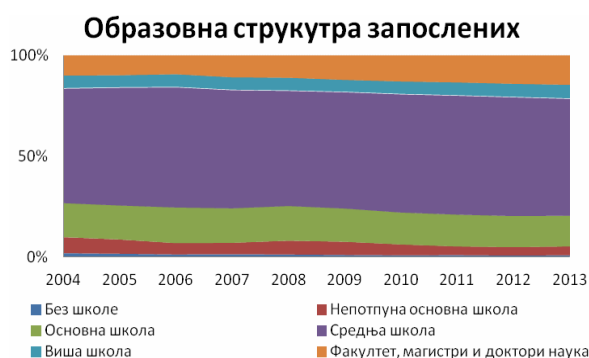
Неактивност је показатељ популације која не ради и не тражи активно посао (није део радне снаге). Посматра се према годинама старости то су категорије од 15 до 65 година. Стопа неактивности израчунава се као однос неактивног становништва и укупног становништва.

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Укупно	43,0	46,5	49,0	49,0	48,6	50,9	53,1	53,6	53,3	51,6
Мушкарци	34,2	37,0	39,9	40,3	39,6	42,3	44,5	44,4	44,3	42,9
Жене	51,1	55,4	57,5	57,2	56,7	58,6	61,0	62,0	61,7	59,6

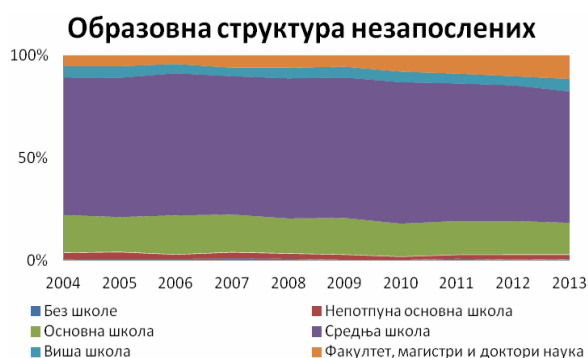
Извор: Подаци АРС, прорачуни аутора

КИЛМ 14 ШКОЛСКА СПРЕМА И НЕПИСМЕНОСТ

Школска спрема и неписменост је показатељ перформанси тржишта рада и националне конкурентности. Представља детерминанте капацитета државе за успешно такмичење на светском тржишту и за ефикасно коришћење брзо растућих напредних технологија. У питању је најважнији фактор за одређивање способности запошљавања радника. Израчунава се најчешће за незапослене као однос незапослених одређеног нивоа образовања са укупно активним тог нивоа образовања.

Извор: Подаци АРС, прорачуни аутора

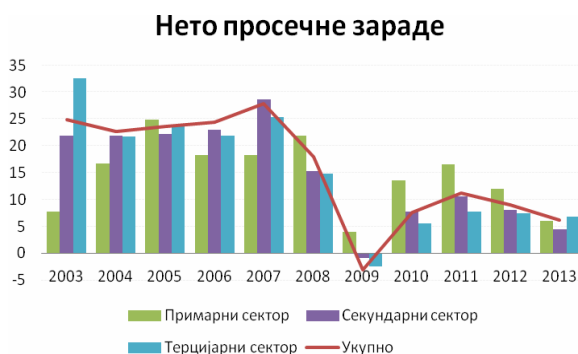
Извор: Подаци АРС, прорачуни аутора

КИЛМ 15 НЕУСКЛАЂЕНОСТ ВЕШТИНА

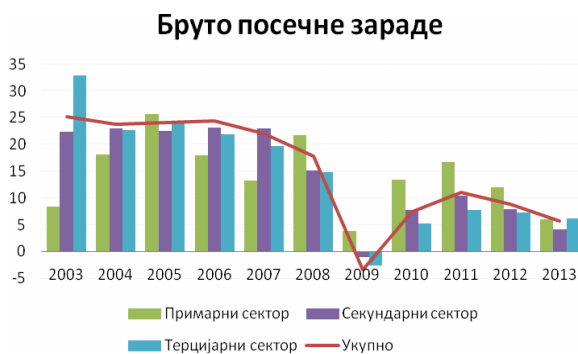
Неусклађеност вештина је показатељ степена поклапања тражених вештина и занимања са оним што радна снага има да понуди. Као додатак индикатору КИЛМ14 представља статистику о нивоу и дистрибуцији знања и вештина радне снаге и незапослених. У Србији нема података за овај индикатор.

КИЛМ 16 ПЛАТЕ И ТРОШКОВИ ЗАРАДА

Плате и трошкови зарада су показатељ процене животног стандарда и услова живота и рада запослених у једној земљи. Информација о просечним зарадама је један од најважнијих аспеката тржишта рада, а користи се код планирања, вођења економске и социјалне политике. Представљен је у номиналном изразу просечних месечних примања.

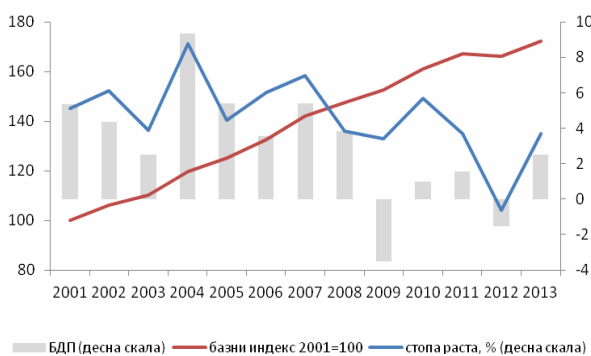
Извор: прорачуни аутора

Извор: прорачуни аутора

КИЛМ 17 ПРОДУКТИВНОСТ РАДА

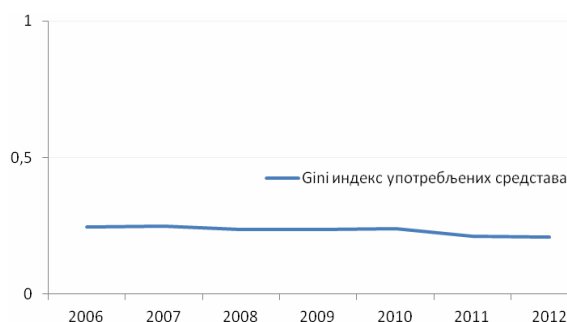
Продуктивност радне снаге је показатељ ефикасности рада оних који су запослени. То је кључна мера економског учинка земље. Израчунава се однос БДП-а и укупно запослених у економији.

Извор: прорачуни аутора

КИЛМ 18 СИРОМАШТВО, ДИСТРИБУЦИЈА ДОХОТКА И СИРОМАШАНИ

Сиромаштво, дистрибуција дохотка и сиромашни представља показатељ функционалности тржишта рада. Процена броја људи у сиромаштву зависи од границе сиромаштва. Та граница минималних основних потреба је субјективна и зависи од културе и националних приоритета, те је зато тешко вршити међународно поређење. Овај индикатор показује, поред националних мера сиромаштва и Гини индекса, податке о запослености по економским класама што се односи на индивидуалце који су запослени и који припадају економској класној групи у оквиру граница потрошње пер capita. Комбинацијом карактеристика тржишта рада са потрошњом домаћинства, процена запослености по економским класама даје јаснију слику о повезаности економског статуса и запослености. Због важне везе између запослености и материјалног благостања, оцењивање ове две компоненте заједно даје детаљнији поглед на динамику стварања продуктивне запослености, смањење сиромаштва и раст средње класе.

Извор: Подаци АРС, прорачуни аутора

АНЕКС 2.: Компаративна анализа КИЛМ индикатора са земљама из окружења

	КИЛМ 1		КИЛМ 2		КИЛМ 3		КИЛМ 4		КИЛМ 5		КИЛМ 6		КИЛМ 7		КИЛМ 8		КИЛМ 9	
	2000	2012	2000	2012	2000	2012	2000	2012	2000	2011	2000	2012	2000	2012	2009	2010	2000	2012
АЛБ	55,6	62,2 ¹⁰⁾	48,0 ¹⁾	53,4	65,3 ⁷⁾	62,5 ¹⁰⁾	6,6	10,8 ¹⁰⁾					47,6 ¹⁾				22,7	14,2 ¹⁰⁾
БИХ	43,1	44,0	29,7 ⁶⁾	31,7	27,5 ⁶⁾	27,4	30,7 ⁶⁾	30,3					11,5 ⁵⁾	15,7			31,8 ⁶⁾	28,1
БГР	50,2	53,1	42	46,6	16,3	11,6	32,7	31,3	6,2	6,6 ²⁾	3,2 ¹⁾	2,4	92,8 ⁵⁾	96,2			16,2	12,3
ХРВ	50,7	45,3	42,4 ¹⁾	38,1	23,9	21,2	28,8	27,4	12,6	10,2	7,8 ²⁾	7,8	88,5 ⁵⁾	90,9			16,1	15,8
ГЕО	64,1	66,9	60,1	56,8	62	61,1	9,8	10,4 ⁷⁾	1,8	0,9 ⁷⁾	45,6 ³⁾						10,8	15
ХУН	53,0	56,9	49,6	50,6	15,2	11,7	33,7	29,8	8,7	7,9	2,9	4,7	84,3	84,5			6,4	10,9
МКД	52,9	55,2	35,8 ²⁾	38,1	25,7	26,8	33,3 ²⁾	29,9	6,3 ²⁾	6,7	6,2	6,4	92,7 ⁶⁾	92,8		5,2	32,2	31
МДА	59,9	40,7	54,8	38,4	37,2	29,2	13,9	19,3	1,7	2,2	32	22,3	61,1	66,1	8,6		8,5	5,6
МНЕ	50,0 ⁵⁾	50,0	41,5 ⁵⁾	40,2	19,5 ⁵⁾	17,7	22,3 ²⁾	18,1	2,1 ³⁾	10,7	7,9 ⁷⁾	4,2					30,3 ⁵⁾	19,6
РОУ	64,4	54,9	59,9	51,1	46,1	32,7	26,2	28,6	3,7	4,2	15,6	10,2					7	7
СРБ	51,0 ⁶⁾	46,7	40,4 ⁶⁾	35,5	29,7 ⁴⁾	30,4	26,9 ⁴⁾	26,5	6 ⁴⁾	6 ¹⁰⁾			86,6 ⁸⁾	88,9		3	18,5 ⁴⁾	23,9
СВН	57,4	57,5	53,4	52,5	16,1	16,2	37,4	30,8	11	7,5	4,9 ²⁾	7,9	22,3	89,4			6,9	8,8
ТУР	49,9	50,0	46,7	45,4	51,4	37,1	24	26	4,4	6,8 ¹⁰⁾	9,4	11,8	83,4	82,2			6,5	9,2

Динамика тржишта радне снаге у Србији

	КИЛМ 10		КИЛМ 11		КИЛМ 12		КИЛМ 13		КИЛМ 14		КИЛМ 15		КИЛМ 16		КИЛМ 17		КИЛМ 18		
	2000	2012	2000	2012	2000	2012	2000	2012	2001	2011	2000	2012	2000	2011	2000	2012	2000	2010	
АЛБ	35,5 ¹⁾	22,5 ¹⁰⁾	9,4 ⁷⁾	10,6 ¹⁰⁾			37,8	44,9	1,3	3,2			679	1311	132	295	28,2 ²⁾	34,5 ⁸⁾	
БИХ	62,4 ⁶⁾	62,8	9 ⁶⁾	25,4			54,7	54,7	3,3 ⁰⁾	2			626	899	155	224	28 ¹⁾	36,2 ⁷⁾	
БГР	33,3	28,1	9,5	6,8			50,2	46,9	1,8	2	16,1	19,3	294	707	120	178	34,3	28,2 ⁷⁾	
ХРВ	45,3 ¹⁾	43,1	9,5 ²⁾	10,2			46,4	48,7	1,9	1,1	9,5 ²⁾	10,1	4869	7796	86,7	114	31,3	41,1 ⁸⁾	
ГЕО	21,1	33,3			3,6 ⁹⁾	4,5 ¹⁰⁾	36,4	35,3	0,3 ²⁾	0,3			72	598 ¹⁰⁾	52,2	121	41 ¹⁾	42,1	
ХУН	12,7	28,1	3,1	5,1	0,4	1,5	50,8	48,2	1 ⁴⁾	1,1	14,8	18,1	87645	213054	129	161	27,3	31,2 ⁷⁾	
МКД	59,9	53,9	30,2 ⁶⁾	23,3			46,5	44,9	3,9 ²⁾	2,6	9,8 ²⁾	8,6	19950 ³⁾	30602	82,3	96,2	11,5	43,6	
МДА	15,8	13,1	5,1	1,7			40,1	60	3,3 ⁰⁾	1			408	1901 ¹⁰⁾	36,9	90	38,6 ¹⁾	33	
МНЕ	38,4 ⁷⁾	41,1	14,2 ⁷⁾	15,8			48,5	50		1,5								30,1 ⁵⁾	28,6
РОУ	17,8	22,7	3,4	3,2			35,1	43,7	2,7 ²⁾	2,3	19,8	4,3	284	1902	111	202	30,3	27,4 ¹¹⁾	
СРБ	47,9 ⁶⁾	51,1	14,3 ⁴⁾	18,7			45,3	47,7		2			8691	52733	51	103	32,7 ²⁾	29,6	
СВН	16,4	20,6	1,6	4,2	0,4 ⁵⁾	0,6	42,6	42,2	0,3 ⁴⁾	0,3	12,2	10,1	800	1525	131	165	29,2 ²⁾	31,2 ⁴⁾	
ТУР	13,1	17,5	1,3	2,3	0	0	51,2	50,6	12,6	5,9	6,5 ⁶⁾	5,8	1053 ³⁾	1066 ¹⁰⁾	124	178	42,7 ²⁾	40	

Напомена 1: 0) се односи на 2000, 1) се односи на 2001, 2) се односи на 2002, 3) се односи на 2003, 4) се односи на 2004, 5) се односи на 2005, 6) се односи на 2006, 7) се односи на 2007, 8) се односи на 2008, 9) се односи на 2009, 10) се односи на 2010, 11) се односи на 2011

Напомена 2: КИЛМ3 – samozапослени; КИЛМ4 – секундарни сектор; КИЛМ5 – администрација; КИЛМ6 \geq од 40 часова недељно; КИЛМ12 као % укупно запослених; КИЛМ14 – неписменост; КИЛМ16 – реалне просечне зараде; КИЛМ18 Гини индекс

Извор: подаци ИЛО

Рад је примљен: 09.10.2014.

Рад је прихваћен за штампање: 10.10.2014.